

UOT 159.9.07

MÜƏLLİM – ŞAĞIRD MÜNASİBƏTLƏRİNDƏ EMPATİYANIN ROLU**Sevər Araz qızı Abdullayeva***Bakı Qızlar Universitetinin magistrantı***ORCID:** 0009-0008-0334-7057**E-mail:** a.sever03@mail.ru<http://www.doi.org/10.62706/bqiz.2026.v26.i1.39>***Açar sözlər:** empatiya, müəllim-şagird münasibətləri, motivasiya, təlim prosesi, sinif mühiti.****Ключевые слова:** эмпатия, отношения между учителем и учеником, мотивация, учебный процесс, классная среда.****Key words:** empathy, teacher–student relationships, motivation, learning process, classroom environment.*

Müasir təhsil sisteminin qarşısında duran vəzifə təkcə biliklərin ötürülmə prosesi deyil, eyni zamanda şagirdin şəxsiyyət kimi formalaşması, sosial bacarıqların və emosional yetkinliyinin təmini də öz əksini tapır. Buna görə də müəllim-şagird münasibətləri təlim-tərbiyə prosesində vacib rol oynayır. Münasibətlərinin effektivliyinə bir sıra amillər təsir göstərir. Empatiya, qarşı tərəfin hiss və düşüncələrini anlamaq, emosional vəziyyətini başa düşmək və buna uyğun davranmaq bacarığının formalaşmasıdır. Müəllimin şagirdə münasibəti, ona emosional olaraq yanaşması, fərdi xüsusiyyətlərini nəzərə alması uğurlu pedaqoji fəaliyyətin əsas şərtlərindəndir. Müəllimin empatik yanaşması sinifdə sağlam psixoloji iqlimin yaranmasına, şagirdlərin motivasiyasının artmasına, eyni zamanda münaqişələrin azalmasına gətirib çıxarır. Buna əsasən empatiya müəllim-şagird münasibətlərində həlledici rol oynayır.

Psixologiyada empatiya anlayışı iki əsas amildən ibarətdir; koqnitiv empatiya və emosional empatiya. Koqnitiv empatiya qarşı tərəfin düşüncələrini başa düşmək, emosional empatiya isə qarşı tərəfin hisslərini, duyğularını anlamaq və paylaşmaq bacarığıdır. Təhsil prosesində hər iki amil müəllimin fəaliyyətinə müsbət təsir göstərir. Empatiya anlayışı psixoloji nəzəriyyələrdə də müxtəlif şəkildə izah olunur. Humanist psixologiyada empatiya anlayışı insanın qarşılıqlı münasibətlərində əsas amil kimi qeyd olunur.

Pedaqoji fəaliyyətdə empatiya müəllimin şagirdin davranışlarının səbəblərini dərk etməsinə təsir göstərir. Hər bir şagirdin öz şəxsi xüsusiyyətləri, ailə mühitləri, psixoloji xüsusiyyətləri vardır. Empatiya sayəsində müəllim bu fərqlilikləri qəbul edir və təlim prosesinin gedişatını təyin edir. Empatik münasibət zamanı şagird özünü təhlükəsiz hiss edir. Şagird öz müəllimi tərəfindən başa düşüldüyünü, anlaşıldığını hiss etdikdə onun da dərəcə münasibəti dəyişir, özünəinamı və aktivliyi artır. Empatiyanın olmadığı mühitdə isə şagirdlərdə laqeydlik, narahatlıq və özünəinamsızlıq yarana bilər. Empatiya müəllimin avtoritar üslubdan, demokrarik üsluba keçməsinə şərait yaradır. Belə olduqda sinifdə şagirdlər özlərini daha rahat hiss edirlər. Eyni zamanda fikirlərini və düşüncələrini deməkdən çəkinmirlər.

Empatik müəllim şagirdin çətinliklərini, daxili aləmində baş verən prosesləri vaxtında aşkar edir və problemə uyğun olaraq həll yolları tətbiq edir. Bu da şagirdin akademik həyatına müsbət təsir edir. Araşdırmalara görə empatik münasibət göstərilən şagirdlər daha az davranış problemi göstərirlər və qarşılıqlı münasibətlərdə uğurlu olurlar. Empatiya vasitəsilə müəllim dərsi məlumatverici xarakterlə yanaşı, emosional baxımdan zəngin formada da təqdim edə bilər. Belə olduqda şagirdlərdə öz fikirlərini rahat şəkildə ifadə edə bilirlər. Empatiya yaş xüsusiyyətlərinə görə müxtəlif şəkildə özünü göstərir. Məsələn, ibtidai siniflərdə empatiya çox vaxt emosional xarakter daşıyır. Müəllimin şagirdə qayğısı şəkildə özünü göstərir. Yuxarı siniflərdə isə müəllim şagirdlərlə qarşılıqlı ünsiyyət, dialoq şəkildə əks olunur. Müəllim şagirdi “səni başa düşürəm, səni anlayıram” tipli ifadələrdən istifadə edərək ünsiyyət qurmağı tövsiyə edilir.

Məktəb mühitində müəllim-şagird münasibətlərində bir sıra münasibətlər yarana bilər. Bu münasibətlərin başlıca səbəblərindən biri də qarşılıqlı anlaşılmaqların olmasıdır. Müəllimdə empatiya bacarığı formalaşdıqda problemi cəza vasitəsi ilə deyil, problemin səbəbini araşdırıb, öyrənməklə həll etməyə çalışır. Əvvəlcə şagirdi dinləyir və onu anlamağa çalışır. Bu yanaşma vasitəsilə qarşılıqlı hörmət qorunur və problemin böyüməsinin qarşısı alınır. Empatiya sayəsində yaranan münasibətlərin, qarşıdurmaların qarşısının almaqda kömək olur. Empatiyanın köməyi ilə şagirdin yanlış davranışının səbəblərini anlamağa, problemin həllinə nail olmağa kömək edir.

Müəllimlərdə empatik bacarıqların inkişaf etməsi üçün müəllim özünü inkişaf etdirməyə çalışmalıdır. Müəllim öz üzərində işləməyi bacarmalıdır. Müəllim bu zaman dinləmə bacarığını inkişaf etdirərək, şagirdlərin fikirlərinə hörmətlə yanaşmağı, emosiyalarından yerində və idarə etməyi öyrənmək, qeyri-verbal ünsiyyət vasitələrindən istifadə etmək bacarığının formalaşması əsas şərtlərdəndir. Empatik davranış eyni zamanda şagirdlərə də öz təsirini göstərir. Müəllim şagird üçün nümunə rolunu oynayır. Belə olduqda müəllimdə gördüyü empatik yanaşmanı şagird də mənimsəmiş olur. Empatiya nəticəsində şagirdlər bir-birini anlamaqda çətinlik çəkmirlər, aqressiya azalır, dinləmə bacarığı formalaşmış olur, sosial adaptasiya güclənmiş olur.

Tədqiqatlara görə, empatik müəllimlərin dərslərində şagirdlərin motivasiyası yüksəlir və dərslərə olan maraqları, müvəffəqiyyətləri yüksəlir. Şagirdlərin bir şəxsiyyət kimi formalaşmasına təsir göstərir və belə olduqda sinifdə sağlam mühit yaranır.

Problemin aktuallığı. Müasir təhsil sistemində müəllim-şagird münasibətlərinin, təlim-tərbiyə prosesinin effektivliyini şərtləndirən amillərdən biri kimi empatiya probleminin öyrənilməsi xüsusi aktuallıq kəsb edir. Qloballaşma, rəqəmsallaşma və sosial dəyişikliklər şagirdlərin psixoloji vəziyyətini, emosional və sosial aləmini əvvəlki illərə müqayisədə daha mürəkkəbləşdirmişdir. Empatik yanaşma şagirdlərin şəxsi keyfiyyətlərini öyrənməyə, gərginliklərin azalmasına və təlimə münasibətin müsbət dəyişməsinə şərait yaradır. Məktəb mühitindəki davranış problemləri, motivasiyasızlıq, ünsiyyət çətinlikləri empatik yanaşmanın əhəmiyyətini ön plana çıxarır. Empatiya müəllim və şagird arasında inamın formalaşmasına kömək edir. Müəllim-şagird münasibətlərində empatiyanın öyrənilməsi müasir pedaqogikanın aktual problemlərindən biri kimi çıxış edir.

Problemin elmi yeniliyi. Tədqiqatın elmi yeniliyi ondan ibarətdir ki, müəllim-şagird münasibətlərində empatiya təkcə psixoloji proses kimi deyil, eyni zamanda pedaqoji proses kimi də

təhlil edilir. Empatik davranış müəllimin peşəkar fəaliyyətinin tərkib hissəsi kimi qiymətləndirilməsi və praktik tətbiqinin müəyyənləşdirilməsi mövzunun elmi baxımdan yeniliyini təşkil edir. Bu yanaşma empatiyanı tək cə nəzəri anlayış kimi deyil eyni zamanda müəllim hazırlığı proqramlarında inkişaf etdirilməsinin önəmini və əhəmiyyətini əsaslandırır.

Problemin praktik əhəmiyyəti və tətbiqi. Məqalədən ali məktəb pedaqoqları, magistrant və doktorantlar istifadə edə bilərlər.

Ədəbiyyat

1. Əhmədova, R. Pedaqoji empatiyanın müəllim fəaliyyətində rolu. Azərbaycan Müəllimi jurnalı, №3, 2018.
2. Əliyev, R. İ. Pedaqoji psixologiya. Bakı: Təhsil nəşriyyatı, 2012.
3. Hüseynov, Ə. M. Müasir təlim metodları və pedaqoji ünsiyyət. Bakı: Elm və Təhsil, 2015.
4. Quliyev, Ə. Müəllim-şagird münasibətlərində psixoloji iqlimin rolu. Azərbaycan Məktəbi jurnalı, №3, 45–52, 2018.
5. Quliyeva, S. Müasir təhsil prosesində empatik yanaşmalar. Azərbaycan Məktəbi, №2, 2021.

S.A.Abdullayeva

Müəllim-şagird münasibətlərində empatiyanın rolu Xülasə

Müəllim-şagird münasibətlərində empatiyanın rolu həm pedaqoji, həm də psixoloji tərəfdən təhlil edilir və empatik yanaşmanın təlim prosesinin səmərəliliyinə, şagirdlərin hərtərəfli inkişafına və sinifdəki psixoloji iqlimə təsiri öyrənilir. Müəllimin şagirdin daxili aləmini anlamağa, qarşılıqlı inam və hörmətin yaranmasında əhəmiyyətli rola malikdir. Bununla yanaşı empatiya şagirdlərdə motivasiyanın yüksəlməsinə, dərslərin maraqlı keçirilməsinə, sinifdəki davranış problemlərinin azalmasına təsir göstərir. Tədqiqatın yekununda empatiyanın müəllimin peşəkar fəaliyyətinin ayrılmaz bir hissəsi olduğu, onun sistemli şəkildə inkişaf etdirilməsinin müasir təhsil sistemində vacib vəzifəsi olduğunun nəticəsinə gəlinir. Nəticələr göstərir ki, empatiya müəllim-şagird münasibətlərinin demokratik və humanist şəkildə qurulmasını təmin edən amillərdən biridir və təlim-tərbiyə prosesini səmərəliliyinin artırılmasına təkan verir.

C.A.Абдуллаева

Роль эмпатии в отношениях между учителем и учеником Резюме

Эмпатия в отношениях между учителем и учеником анализируется как с педагогической, так и с психологической точки зрения, изучается влияние эмпатического подхода на эффективность учебного процесса, всестороннее развитие учащихся и психологический климат в классе. Учитель играет важную роль в понимании внутреннего мира

ученика и формировании взаимного доверия и уважения. Кроме того, эмпатия способствует повышению мотивации учащихся, делает учебный процесс более интересным и снижает количество поведенческих проблем в классе. В заключение исследования делается вывод о том, что эмпатия является неотъемлемой частью профессиональной деятельности учителя, а её системное развитие представляет собой важную задачу современной системы образования. Результаты показывают, что эмпатия является одним из факторов, обеспечивающих демократичное и гуманистическое построение отношений между учителем и учеником, и способствует повышению эффективности учебно-воспитательного процесса.

S.A.Abdullayeva

The role of empathy in teacher–student relationships

Summary

Empathy in teacher–student relationships is analyzed from both pedagogical and psychological perspectives, examining the impact of an empathetic approach on the effectiveness of the learning process, the holistic development of students, and the psychological climate in the classroom. The teacher plays a crucial role in understanding the student’s inner world and fostering mutual trust and respect. Additionally, empathy contributes to increased student motivation, makes the learning process more engaging, and reduces behavioral problems in the classroom. The study concludes that empathy is an integral part of a teacher’s professional activity, and its systematic development is a vital task in the modern education system. The findings indicate that empathy is one of the key factors ensuring the democratic and humanistic nature of teacher–student relationships and promotes the overall effectiveness of the educational process.

Redaksiyaya daxil olub: 26.02.2026